

FRÅN LÄSECIRKEL
TILL KOMMUNBIBLIOTEK
1859—1964

FRÅN LÄSECIRKEL TILL KOMMUNBIBLIOTEK

1859 – 1964

"Till följd af skedd pålysning från predikstolen sistlidne Påskdag, sammanträdde delegarne i Svedala socknebibliotek ofvanskrifne dag för att antaga reglemente m.m.". Så lyder ingressen till det första protokollet för föreningen av den 30 april 1859, föregångaren till vårt idag så moderna kommunbibliotek. Såsom delägare antecknades församlingens kyrkoherde Borgström, fabrikör C. M. Unger, åboarna Nils Mårtensson, John Rasmusson, Per Berthelsson, kantor Chr. Jakobsson, skollärare A. Olsson Lindholmen, drängen Per Svensson Hyltarp, handlande J. Josefsson m.fl. Redan detta år ägde en bokcirkulation rum mellan föreningens deltagare, 56 lån har antecknats. Att döma av låntagarjournalen och förteckningen över anslutna medlemmar var låneverksamheten begränsad till föreningens delägare. Vid årssammanträdet den 28 januari 1860 är 44 medlemmar antecknade i föreningen, vilka tillsammans erlagt 144 kronor i inträdes- och årsavgifter. "De tvenne personer, hvilka, ehuru antecknade såsom medlemmar, icke erlagt någon inträdesavgift äro Skolläraren Sören Hansson i Svedala och åboen derstedes Jeppa Nilsson, den förre därför att han, såsom den der vårdar Föreningens bibliotek och ombesörjer utlåningen af böckerna, åtnjuter befrielse från erläggande af såväl inträdes- som årsavgift. Den sednare förmodligen därför att han anser sig ej vilja tillhöra Föreningen." Enligt ovanstående citat, hämtat ur protokollet vid årssammanträdet 1860, får väl skollärare Sören Hansson betraktas som socknens förste bibliotekarie. Av lånejournalen framgår att de influtna medlen användes för inköp av böcker såsom "Frukt och Trädgårdsbok för ungdom", "Den Snälla Köksan", "Gymnastiska Lekar och nöjen", "Om mat och Dryck", "Resa till Kap, Ostindien och Kina", "Bref från en vandrande sjöman" m.fl. Av åboen Ola Jönsson mottog biblioteket en del böcker och skrifter, företrädesvis religiösa, varför han kallades till föreningens hedersledamot. Som antytts var boklånen i början förbehållna medlemmarna. Men ett spirande intresse för böcker från utomstående gjorde sig antagligen påmint, ty på årssammanträdet 1860 beslöt man göra ett tillägg i reglementet: "önskar någon, som icke är medlem af Föreningen, låna böcker vare sådant honom beviljadt emot en årlig afgift af En Rdr. Smt. Afgiften erlägges till

Bibliotekets kassa innan tillträde till Biblioteket erhålles." Man var synnerligen noga med att den reglementsenliga lånetiden iaktogs av låntagarna. Ett tjugutal av dessa har för brott mot lånebestämmelserna gjort sig skyldiga till böter. Andra har skadat utlånade böcker och fått ersätta dessa. 339 lån har antecknats under det andra verksamhetsåret. Biblioteksföreningens första styrelse utgjordes av kyrkoherde Borgström, som var ordförande, August Antonsson, H. C. Greco och Jöns Tufvesson.

Svedala sockens folkbibliotek. Till höger bibliotekarien, folkskollärare Reinhold Rosvall.

De ekonomiska resurserna var helt begränsade till medlemmarnas årsavgifter, utomstående låneavgifter och eventuella böter. Enligt protokollet för år 1862 uppgick inkomsterna till 21 kronor och 50 öre. Man betraktade tydligen inte folkupplysningen som en socknens angelägenhet vid denna tid.

Det är svårt att få en uppfattning om bokbeståndet under de första åren, då endast numreringen över boklånen i låneförteckningen ger upplysning härom. Antalet torde dock ha rört sig omkring 200 böcker och skrifter. Utlåningen, som 1860 utgjorde 339 lån, kom, sedan den första entusiasmen lagt sig, att variera mellan 150—200 lån årligen

under 1860-talet, för att under 1870-talet sjunka till omkring 100 boklån per år.

Från 1881 till 1899 finns ett vakuum i utlåningen; om verksamheten helt legat nere, eller någon förteckning ej upprättats är för nedskrivaren okänt. I vilket fall som helst har kyrkherde Borgström, som alla åren varit föreningens ordförande, i protokollet för årsammansammanträdet den 30 januari nedtecknat att: "föreningens ledamöter blifvit kallade genom pålysning från predikstolen sistlidne Söndag; men då dervid inga ledamöter tillstädsekommo kunde några beslut icke fattas hvarken i afseende på val af styrelse eller revisorer, hvarför de sedan förut valde få fortfarande innehafva sina befattningar." Så slutar detta protokoll, som tydligen också är den gamla föreningens sista.

År 1899 pågick åter bokutlåning. Drygt hundralet lån har antecknats. Man har nu även registrerat boktiteln vid utlåningen och kan därvid spåra ett litteraturval av mera profan natur, företrädesvis historia och skönlitteratur. Verk som "Från ofredens dagar", "Finska kriget", "Skånes historia", "Carl XV", "De vandrande djäknarna", "H. C. Andersens sagor", "Ben Hur", "Den siste mohikanen", m.fl. tilltalade synbarligen bokvännerna.

Först från och med 1908 kan egentlig biblioteksverksamhet skönjas. Den 29 december 1907 beslöt kyrkostämman på förslag av skolrådet att utse en särskild styrelse för församlingens bibliotek. Följande ledamöter utsågs: folkskollärare Axel Sellberg, lantbrukare Hermod Nilsson, kantor C. Hedén, smidare A. Malmgren och lärarinnan E. Grothoff. Styrelsen sammanträdde den 14 januari 1908, då man bland annat beslöt att biblioteket skulle hållas öppet en timma om söndagarna, omedelbart efter gudstjänstens slut, samt en timma om onsdagarna klockan 15—16. Meddelande härom skulle kungöras "i kyrkan och genom anslag å lämpliga ställen". Till styrelsens ordförande valdes lantbrukare Hermod Nilsson Nygård och till bibliotekarie folkskollärare Axel Sellberg. I protokollet från styrelsens första sammanträde har antecknats att bibliotekarie jämte tvenne ledamöter lördagen den 18 januari skulle mottaga biblioteket. Härav kan man såsom tidigare antytts dra den slutsatsen, att den gamla sockenbiblioteksföreningen upphört, och att föreningens böcker vid detta tillfälle skulle överlämnas till ett av församlingen utsett organ. Från och med denna tid erhöll biblioteket en stadgad ekonomi. Ett årligt anslag på 200 kronor från församlingen utgjorde ryggraden i budgeten. Statsanslag på 75 kronor är omnämnt i 1908 års räkenskaper. Dessutom upptogs avgifter för boklån, som per år kunde uppgå till cirka 25 kronor. Enligt 1909 års räkenskaper fördelades utgifterna på följande sätt: bokinköp 200 kronor, inbindning av böcker 80 kronor samt ett nytt bokskåp 60 kronor. Bibliotekariens års-

lön uppgick till 50 kronor. I bibliotekets årsberättelse till kyrkostämman 1909 omtalas att biblioteket ägde 933 band. 129 band hade nyanskaffats. Allmänheten hade lånat 1636 böcker, mest skönlitteratur. Men det fanns också ett tilltagande intresse för historiska och naturvetenskapliga verk. Det var därför styrelsen en glädje att kunna meddela stämman att läslusten tydligen tillväxte. 1910 steg utlåningen till 2424 band. Styrelsen konstaterade att detta efter landsbygdsförhållanden var en synnerligen hög lånesiffra, vilket det onekligen också var, om man betänker hur mycket fritid landsbygdsbefolkningen hade efter 10—12 timmars arbetsdag. Allmänhetens intresse för litteratur tog sig emellertid inte bara uttryck i en ökad låneverksamhet. Enligt styrelseprotokollet av den 22 oktober 1912 skänkte en fröken Maria Ringheim "åtskilliga böcker" till biblioteket. Tyvärr har tillgängliga källor inte lämnat några upplysningar om var biblioteket varit inrymt. Troligen har det inhysts i något klassrum i Svedala bys skola.

En viktig förändring skedde 1913. Genom en kunglig förordning beviljades understöd åt folkbiblioteksväsendet. Boklånen blev nu avgiftsfria och församlingsbiblioteket, som det hittills benämnts, uppdelades på folkbibliotek och skolbibliotek. För att få låna böcker skulle man enligt de nya stadgarna ha fyllt 15 år och vara medlem av Svedala församling. Om bibliotekarien ansåg det nödvändigt fick låntagare ställa borgen för boklån. Vidare låg det låntagare att noga vårda böckerna, under lånetiden skulle boken vara försedd med skyddsomslag, och ej vidröras med våta eller smutsiga händer. Ett bokbestånd på 873 band redovisas, 66 nya böcker har tillkommit och 648 boklån har gjorts.

Under åren fram till 1920 ökade bokbeståndet till 1240 exemplar. 68 band har avskrivits, onekligen en låg förslitning, då den årliga lånesiffran varierar mellan 657 och 989. År 1920 avgick Axel Sellberg som bibliotekarie och efterträddes av folkskollärare Reinhold Roswall.

Av någon anledning finns inga protokoll nedskrivna under åren 1921—1932; endast utdrag ur huvudboken för bibliotekets förvaltning har varit tillgängliga. På grund härav blir redogörelsen för detta avsnitt högst summarisk. Man lägger märke till att Svedala från 1919 och några årtionden framöver utgöres av två kommunbildningar: Svedala köping och Svedala landskommun. Biblioteket åtnjöt årliga anslag från båda kommunerna. Till en början var bidragen ungefär lika — 200 kronor per år, men under 1930-talet blev köpingens anslag ganska blygsamma — 50—100 kronor årligen. Trots att biblioteksstyrelsen uppvaktade köpingens "fäder" med en skrivelse, i vilken omtalades att man tillmötesgått allmänhetens önskemål om längre öppethållande och att utlåningen stigit med 21 %

jämfört med tidigare, kunde dessa ej bevekas till en mera generös anslagsutdelning. Utöver kommunanslagen redovisas statsbidrag med upptill 400 kronor per år. En årlig bokförnyelse för en kostnad av omkring 700 kronor skedde också. Man ansåg tydligen att folkskollärare Roswall skulle biträdas i folkbibliotekariesysslan av styrelsens övriga ledamöter, ty såsom bibliotekarie har bland andra Lorentz Granqvist och Otto Sigvard Persson tjänstgjort. För sitt arbete fick de ett arvode på 30 kronor om året vardera, Roswall erhöll 80 kronor. För att tillmötesgå önskemålet om längre öppethållande gjordes en ändring av ordningsreglerna för biblioteket vid årssammanträdet 1933. Det ansågs lämpligt att utöver lånetimman söndagar och onsdagar hålla biblioteket öppet en halvtimme torsdagkvällar under månaderna oktober—mars.

I mitten av 1930-talet fann man det angeläget att omkatalogisera och klassificera bokbeståndet enligt Sveriges allmänna biblioteksförenings normer. Detta var ägnat att ge allmänheten större överskådlighet beträffande urvalet av böcker, samtidigt som det avsevärt underlättade bibliotekariens arbete.

Under 1940-talets första år började biblioteket växa ur kostymen. Verksamheten nådde nu en sådan omfattning, att det syntes nödvändigt att skaffa en särskild bibliotekslokal. Bokbeståndet utgjorde 2564 band och utlåningen fram till september månad 1941 uppgick till 1170 lån, varav 480 hade gjorts av invånare i köpingen, heter det i en skrivelse till myndigheterna i Svedala köping angående anslag. Biblioteket, beläget på andra våningen i folkskolan vid kyrkan, fick nu en modernare och tidsenligare prägel. Inredning av den nya lokalen med hyllor och utlåningsdisk kostade 625 kronor. Länets centralbibliotekarie fann sig också vid företagen inspektion vara mycket tillfredsställd med lokalen och dess inredning. Vid detta tillfälle föreslog han att biblioteket borde sammanställa en handbokssamling, eftersom man redan ägde en relativt rik kollektion uppslagsverk. I övrigt erhöll biblioteket ganska kraftiga nytillskott. Bokinköpen under 1940-talets senare del kunde årligen uppgå till cirka 1500 kronor. Ledamöterna Lorentz Granqvist och Otto Sigvard Persson lämnade bibliotekstyrelsen under fyrtioåret efter 11 respektive 15 års uppdrag, och ersattes av folkskollärare Nils Christensson och Erik Hansson. Efter köpingens och landskommunens sammanslagning 1950 efterträddes de sistnämnda av Gustav Mohlin och Algot Andersson.

Biblioteket var under femtiotalet stadd i snabb tillväxt och lokalbehovet var ofta föremål för överläggningar på styrelsens sammankomster. Utgifterna för inköp av böcker och tidskrifter uppgick till cirka 5000 kronor om året. Man nödgades dock konstatera, att man under åtskillig tid framöver måste stanna kvar i den gamla lokalen,

då det planerade kommunalhusbygget, där även bibliotekslokal skulle inrymmas, ej skulle komma till stånd de närmaste åren, heter det i ett protokoll av den 29 augusti 1950. Man ansåg därför att lokalen borde upprustas och göras så ändamålsenlig som möjligt. Golvet med breda dammsamlade springor täcktes med korkmatta, lämpliga gardiner för fönstren inköptes och ny belysning med ljusrör anskaffades. Att inreda ett särskilt lärum, vilket var ett krav enligt biblioteksförbundets bestämmelser, tillät dock inte de befintliga utrymmena. I september 1951 kunde man avsyna den utförda upprustningen och fann den vara väl utförd för en kostnad av 1237 kronor. Men lokalbehovet fortsatte under femtiotalet att vara bibliotekstyrelsens huvudbry. Biblioteket omfattade över 4000 band, nytillskott skedde för omkring 5000 kronor per år, kommunen hade blivit generösare i anslagsutdelning och man får uppfattningen att utrymmena höll på att sprängas. Ett stadigt ökande antal boklån med upptill 4000 exemplar per år, varav närmare tusentalet facklitteratur, inregistrerades i mitten av 1950-talet och öppningstiden utsträcktes till tre veckotimmar. På styrelsens sammanträden rörde sig fortfarande debatten kring lokalfrågan. Man diskuterade bland annat om lokaler i det då nerlagda ålderdomshemmet Österhemmet och om förhyrning i H.S.B. fastighet m.m. Emellertid tog så småningom köpingens övriga lokalbehov fastare konturer, vilket föranledde kommunalnämnden anmoda bibliotekstyrelsen att inkomma med önskemål beträffande lokal. I svaret till nämnden ansåg styrelsen ett utrymme på 200 kvadratmeter vara erforderligt, om biblioteket skulle ha möjlighet att utvecklas. Tyvärr fick man snart lägga sordin på optimismen. I ett senare protokoll heter det att den nybyggnad, som köpingen planerade troligen inte kom till stånd inom överskådlig tid. Om däremot någon skollokal i och med Centralskolans färdigställande blev överflödig, borde en sådan inredas till bibliotekslokal. Sådana utrymmen fann man i skolmåltidslokalerna i Gamla småskolan. För detta ändamål upptog man i 1959 års stat bland driftsutgifterna flyttningskostnader m.m. 1000 kronor, städning 1000 kronor och bibliotekariens lön 3310 kronor. Beträffande den senare utgiftsposten bifogades följande anmärkning: "Sedan lärum inrättats skall biblioteket enligt biblioteksförordningen hållas öppet minst 6 timmar per vecka." Detta innebar en betydande utökning av bibliotekariens arbetstid. I sin helhet slutade 1959 års stat på 13 165 kronor — den högsta hittills i bibliotekets historia. Men åter igen måste man skruva ner sina förväntningar. Ordföranden hade att meddela påföljande sammanträde att någon överenskommelse ej kommit till stånd och saken fick därför avskrivas. År 1956 inträdde ingenjör Elis Sandberg i styrelsen och valdes till ordförande efter Roswall, som sedan 1920 innehaft detta uppdrag. Som bibliotekarie fortsatte Roswall ännu

några år till 1960, då han efter fyrtio års förtjänstfullt arbete definitivt lämnade biblioteksverksamheten. Roswall var förtroendevald, d.v.s. han utsågs för tidsbestämda perioder.

Från den 1 januari 1960 skulle bibliotekariesysslan betraktas som tjänst och blivande befattningshavare hade att inrätta sig under de anställnings- och tjänstenormer, som var gällande för kommunala tjänstemän. Efter utannonsering erhöll och tillträdde fru Inga Holmström den 1 januari 1960 befattningen som bibliotekarie. Ingenjör

Svedala Folkbibliotek med bibliotekarien Fru Inga Holmström.

Karl-Gustav Sandberg blev styrelsens ordförande efter Elis Sandberg. Den 4 maj 1960 hade förberedelserna för kommunalhuset kommit så långt att ritningen till den nya lokalen granskades och styrelsen beslöt att man skulle bese en del bibliotek på andra orter för vägledning i planeringen av det egna biblioteket. Centralbibliotekarien har ofta varit närvarande vid styrelsens sammanträden för att ge ytterligare information. Den 13 februari kunde styrelsen för sin del acceptera ritningarna för lokalerna och kunde därmed underställa Skolöverstyrelsen dem för godkännande. Biblioteket håller nu på att växa till sig i de nya kläderna. Öppningstiden har utsträckts till sex veckotimmar, ett nytt utlåningssystem, benämnt "Detroit", har in-

förts, årsredogörelse skall tryckas och tillhandahållas allmänheten. Men det viktigaste är nyanskaffningsplanen över litteraturen. Planen uppgjord efter centralbibliotekariens normer, innebär ett bokbestånd på 2,5 band per invånare. Med nyanskaffning kommer det nya biblioteket att omfatta mellan 14000 och 15000 band och bör då väl motsvara allmänhetens behov av såväl skön- som facklitteratur.

Då biblioteket nu står inför en omflyttning till tidsenliga lokaler, låter man gärna tankarna gå tillbaka till kyrkoherde Borgströms med fleras pionjärbete på 1860-talet. Av Sockenbiblioteksföreningen, som man med modernt språkbruk närmast skulle benämna läsecirkel, har blivit ett kommunbibliotek anno 1964. Folkskollärarna Axel Sellberg och Reinhold Roswall har under tolv respektive fyrtio år arbetat och verkat under sin fritid för bibliotekets utveckling. Men till sist bör också den nuvarande bibliotekarien fru Inga Holmström och bibliotekstyrelsen nämnas, vilka nu är uppfyllda av träget arbete för bibliotekets utveckling och förkovran. De nu nämnda bör alla ägnas en tacksamhetens tanke av bokvännerna i Svedala.

Svedala i juli 1964

ERIK HANSSON

Källor

Svedala Sockenbiblioteks-Förenings Protocoll-Bok 1859—1885

Protokollsbok Svedala Församlingsbibliotek 1908—1954

Protokollsbok Svedala Folkbibliotek 1955—

Förteckning på Utlånta Böcker af Svedala Sockne-Bibliotek

Huvudbok 1906—1949 Församlingsbiblioteket Svedala

Kassabok-Räkenskapsbok 1908—1949 för Svedala Församlings-Bibliotek

